

II. Dünya Savaşı'nda Alman İşgali Altındaki Ülkelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar*

Nurgün Koç**

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nın çözümlenememiş meseleleri Avrupa'yı kısa bir süre sonra yeniden büyük bir savaşın eşiğine getirmiştir. Türkiye, dünyayı hızla saran bu savaşta yer almamak için elinden geleni yapmıştır. Özellikle dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Türkiye'nin mutlaka savaş dışında kalması gerektiğini savunmaktaydı. Bu yüzden savaşın başında Müttefikler ile bir anlaşma yapmak zorunda kalmasına ve onların, savaşın başından sonuna kadar tüm ısrarlarına rağmen ustalıklı bir politika ile ülke savaşa sokulmamıştır. Türkiye, savaşın dışında kalmak için ısrar etse de Müttefiklerden gelen insani yardım taleplerine sessiz kalmamıştır. Almanya'nın işgal ettiği topraklardaki asker ve sivillere insani yardım gönderilmesine aracılık etmiştir. Bu insani yardımlar Kızılay kurumu aracılığıyla yapılmıştır. Ayrıca binlerce sivil ve asker mülteci Türkiye'ye sığınmış, yine Türk topraklarında ve karasularında pek çok esir değişimi yapılmıştır. Müttefikler, Türkiye'nin bu konudaki gayretlerinden övgüyle söz etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler

II. Dünya Savaşı, Almanya, İngiltere, Esir Değişimi, Kızılay, Kurtuluş Gemisi.

* Geliş Tarihi: 16 Ocak 2014 - Kabul Tarihi: 27 Ocak 2015

** Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü –Karabük/Türkiye
nurgunkoc@karabuk.edu.tr

II. Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Türkiye

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki on yıllık devrenin başlıca iki temel özelliğinden söz edilebilir. İlki, 1925 Locarno Antlaşmalarına kadar olan devredeki savaş sonrasının sarsıntıları ve barış antlaşmalarının kurduğu düzenin yerleştirilmesi, diğeri ise Locarno ile açılan yumuşama ve işbirliği sürecinde barışın sürekli hale gelebilmesi için gereken temellerin atılması ve silahsızlanma çabasıdır (Armaoğlu 1993: 229).

Yirmi yıl süren bir mütarekeden ya da görünürdeki barış atmosferinden sonra II. Dünya Savaşı başlamıştır. Versailles'ın tamirat yöntemi, galiplerin aralarında rekabete düşmeleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin inifrad politikasına çekilmesi, barış prensiplerine uyulmaması savaşı kaçınılmaz hale getirmiştir (Aras 1968: 17).

II. Dünya Savaşı'na gidişatı başlatan devletin Versailles Antlaşması ile I. Dünya Savaşı sonunda hayat damarları kesilen Almanya olduğu belirtilebilir. Adolf Hitler, kurduğu nasyonal- sosyalist rejimi güçlendirip Versailles hükümlerini tanımadığını tüm dünyaya deklere etmişti. Eski Roma İmparatorluğu topraklarına sahip olma hayalleri kuran Benito Mussolini ile Berlin- Roma Mihveri'ni kurarak (1936) İngiltere ve Fransa'ya karşı güç birliği oluşturmuştu. Savaşın başlamasından sonra Asya'da bir güç olmak amacındaki Japonya'nın da katılımıyla Mihver, Üçlü Pakt'a dönüştürülmüştür (27 Eylül 1940). 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırısıyla savaş başlamıştır. Almanya için bir hayat sahası oluşturmayı amaçlayan Hitler, Germen birliğini kurmak istiyordu (Turan 2003: 247).

Fahir Armaoğlu'na göre, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndaki durumu, stratejik konumunun önemi nedeniyle gerek Müttefikler'in, gerek Mihver'in Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için harcadıkları çabaların ve Türkiye üzerinde yaptıkları baskıların hikâyesinden başka bir şey değildir (Armaoğlu 1993: 407).

Türkiye, II. Dünya Savaşı yıllarında denge üzerine kurulu bir politika izleyebilmek için büyük çaba harcamıştır. Gerek Müttefik gerekse de Mihver devletleriyle iyi ilişkiler içerisinde olmasının savaş dışı siyasetiyle örtüştüğü inancıyla hareket etmiştir. Bu amaçla İngilizler, Fransızlar, Sovyetler Birliği ve Almanya ile antlaşmalar imzalamış, böylelikle de kendini güvence altına almaya çalışmıştır (Akandere vd. 2009: 10-11). Bununla birlikte XIX. yüz-

yılın sonlarında oldukça güçlenmiş olan Türk- Alman ilişkilerinin I. Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi II. Dünya Savaşı öncesinde de önem kazandığını belirtmek gerekir (Çelik 2009: 157).

1933-1938 döneminde Türk ekonomisinde belirgin bir bağımlılık yaratan Almanya, savaş döneminde bu durumdan yararlanmak amacındaydı. İktisadi nüfuzunu kullanarak Türkiye'nin kendi yanında savaşa girmesini istiyordu. Türkiye ise bedeli ve sonucu ne olursa olsun Almanya ile siyasi ve askeri ittifaklar kurarak yeni bir savaş macerasına atılmak niyetinde değildi (Çalık 2002: 1517). 1937'de Türk- Alman ilişkilerinin soğukluk geçirdiği söylenebilir. 18 Haziran 1941 yılında Ankara'da imzalanan *Türk- Alman Saldırmazlık Paketi* II. Dünya Savaşı içinde Türkiye'nin bu savaşın dışında kalabilmesini sağlayan önemli dayanaklardan birisini oluşturacaktır (Armaoğlu vd. 1999: 307).

Kültürel ilişkilerde Alman propagandası, Nazi propagandasına dönüşmüştür. Askeri ilişkiler de eskiden olduğu gibi devam ettirilmiş, Türk ordusunda görevli Alman subayların yanısıra Almanya'ya eğitim için Türk subaylar gönderilmiş ve Almanya'dan askeri malzemeler satın alınmıştır. Bu dönemde de ekonomik ilişkilerin çok belirleyici olduğu görülmektedir. Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'nın payı yaklaşık yarı yarıya olmuştur. Türkiye, ekonomisinin Almanya'ya bu derece bağlı olmasının kendisini siyasi yönden de Almanya'ya bağımlı kılacağını görerek bundan kurtulmak istemiş de dönemin dünya ticaret konjonktürü buna olanak vermemiştir. Nazi Almanyası döneminde genel olarak bakıldığında Almanya'nın siyasi, kültürel, ekonomik ve askeri amacı Türkiye'yi her bakımdan Almanya'ya bağımlı bir ülke durumuna getirmektir. Bu dönemdeki ilişkilerin en önemli alanı da ekonomik ilişkilerdir (Koçak 1991: 248-249).

Türkiye'nin Müttefikler'le olan ilişkilerine göz gezdirildiğinde, özellikle kendi yanında savaşa çekmeye çalışan İngiltere için Türkiye, stratejik konumunun yanında savaş yıllarında 1.700.000 kişiye kadar ulaşan asker sayısı da oldukça önemliydi. Türklerin savaşçı özelliğini iyi bilen Churchill, Alman tehdidinde karşı Türkiye'den yararlanmak istemiştir. Türkiye ise çok çetin olacağı görülen milletler arası hesaplaşmada taraf olmaktan kaçınmıştır. Misak-ı Milli ile sınırlarını çizdikten sonra asırların verdiği yıkımı tamir etmek ve medeni ülkeler arasında yer almak için köklü değişimler yapmaya çalışıyordu. Üstelik *“Yurtta Barış, Dünyada Barış”* prensibi benimsenmiş,

askeri hareketlilik yalnızca Türkiye'nin milli sınırlarının savunmasına yönlendirilmişti (Yalçın 2011: 727-728).

Dönemin Dışışleri bürokratlarından Feridun Cemal Erkin, Müttefikler'le olan ilişkileri şöyle değerlendirir: Türkiye, 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile bir İttifak Antlaşması imzalamış ve bu şekilde savaş karşısındaki resmi eğilimini ortaya koymuştu. Müttefikler, İttifak Antlaşması'na bağlı askeri sözleşme gereğince, üzerlerine aldıkları silah ve malzeme yardımı vadiyle Türkiye'yi gerektiği anda savaşa etkili bir tarzda katılma olanağına kavuşturacaklardı. Fakat Fransa'nın yenilerek savaş dışına çıkarılması, İngiltere'nin de Dunkerque faciasından sonra adasına çekilerek Alman hava filosunun saldırıları karşısında çok zor duruma düşmesi ile birlikte Türkiye'ye verilen vaatler yerine getirilememiş ve Türkiye zorunlu olarak savaşın dışında kalmıştı. Bu durum Türkiye'nin tek taraflı ve özgür iradesinin bir sonucu değil Müttefikler ile yapılan dostça müzakerelerin sonunda birlikte varılan bir karardır (Erkin 1987: 136).

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı yıllarında izlediği dış politikada en önemli aktör olan ve Uşaklı bir gencin, "Bizi aç bıraktın" haykırışına "Belki ekmezsiz kaldınız... Fakat babasız bırakmadım" sözleriyle belki de dönemi en güzel özetleyen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün savaş dışı politikaları savunan yaklaşımı oldukça önemlidir.

İsmet İnönü'nün iktidara gelmesi birkaç ay arayla II. Dünya Savaşı'nın başladığı döneme rastlar. Bu yüzden İsmet İnönü'nün takip ettiği iç ve dış politika, bu savaşın başat devletlerinin savaş içindeki konumları ile yakından ilgili olmuştur. İnönü'nün bu savaş boyunca çelişki ve zig zaglarla dolu dış politikası her ne kadar ülkeyi savaş dışında tutmayı başarabilmişse de savaşın sonunda "Üç Büyükler" üzerinde olumsuz bir iz bırakmıştır (Ekinci 2002: 1328). Usta politikacı Churchill bile Adana Görüşmeleri³ sırasında İnönü'yü savaşa girme konusunda ikna edememişti.

Şerafettin Turan ise İnönü'nün Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan başlayarak Atatürk'ün "Yurtta Barış, Dünyada Barış" sözüyle ifade ettiği politikanın⁴ uygulayıcısı olduğunu savunur (Turan 2003: 247). İnönü, tıpkı Atatürk gibi dünya çapındaki ikinci bir savaşı daima beklemiştir. Şevket Süreyya Aydemir kendisinden şunları dinlediğini belirtir: "Yeni bir dünya savaşını hem kesin, hem kaçınılmaz, hem yakın görüyordum. Bu savaşın ka-

zancını, Sovyetler'in Garp blokunda olacağını, ilk günden tahmin ederek, ona göre ayarlamaya çalışmalıydık. Böyle bir savaşın felaketlerini, dalgalarını tahmin etmek için, zihinlerimiz aralıksız çalışıyordu. Yakın tehlikenin ağırlığı, her düşüncemi bastırıyordu...' (Aydemir 2009: 88).

İnönü, Nazi Almanyası ile Sovyetler Birliği hakkında şunları ilave ediyordu: *'Nazi Almanyası ile Sovyet Rusya arasında, açık bir çatışma göz önündeydi. İtalya, Nazilerle birleşmişti. Ve her ikisi açıktan, Sovyetler ve Batı aleminin karşısındaydılar. Bu çatışma, iki saf halinde olacaktı. Biz, Batı alemi ile beraber bulunmalıydık. Ve Batı alemi, ben Cumhurreisi olduğum zaman, Sovyetler'le yakın bir kader yoluna, hemen hemen girmişlerdi. Biz, gelecek savaşta, bu grupla yakın bulunmalıydık. Yani onlarla ittifaklar düşünmeliydik.'* (Aydemir 2009: 105-106).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de ifade ettiği gibi Türkiye II. Dünya Savaşı boyunca dış politikasını kendi çıkarları doğrultusunda yönetmiştir. Bu daha çok Türk liderlerinin, Türkiye'nin büyüklüğüne ve stratejik önemine rağmen, büyük güçler ve onların işgal ettikleri topraklarla çevrilmiş olduğunu iyice bildikleri şeklinde yorumlanmalıdır. Politik eğilimler ve antlaşmalarla İngiltere; ekonomik gerçeklerle Almanya; stratejik zorunluluk ve coğrafi yakınlığı nedeniyle de SSCB ile birlikte hareket eden Türkiye, ülkenin üç sınırında gerçekleşen tarihin bu en yıkıcı savaşı boyunca kendi ulusal bağımsızlığını korumayı başarmıştır (Bowen 2002: 1499).

II. Dünya Savaşı'nda Kızılay Aracılığıyla Yapılan Yardımlar

Yardım Talepleri:

Savaş sırasında Türkiye bir yandan politik bakımdan savaş dışı kalmak için çaba harcarken diğer yandan da çok önemli bir görevi üstlenmekten kaçınmamış; ülke, savaşan devletlerin talep ettikleri insani yardımların gönderilmesinde adeta bir köprüye dönüştürülmüştür. Özellikle Alman işgali altına girmiş olan pek çok ülke Türkiye'den yardım talebinde bulunmuştur. Türkiye, bunu insani yönüyle değerlendirerek olumlu yanıtlamış, yardım faaliyetleri Kızılay aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Kızılay Kurumu⁵ aracılığıyla yapılan yardım işlerini incelemek ve düzenlemek üzere Hariciye, Ticaret, Gümrük ve İnhisarlar Vekâletleri ile Kızılay temsilcilerinden oluşturulmuş olan komisyonun çeşitli tarihlerde almış olduğu ve Bakanlıklarınca da onaylanmış olan kararlar gereğince; Almanya'da

ve Almanya'nın işgali altındaki yerlerde bulunan savaş esirlerine ve zor durumdaki halka, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Polonya, Yugoslavya ya da diğer devletlerin elçilikleri tarafından her ay yiyecek içecek, giyecek eşya vb. gönderilmesine izin verilmiştir (B.C.A., 030.0.010.232.563.31).

İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği tarafından Kızılay Cemiyeti aracılığıyla Almanya'da bulunan İngiliz savaş esirlerine, diğer maddelerle birlikte ayda 100 koliyi geçmemek ve her kolinin ağırlığı 5 kg.'dan fazla olmamak kaydıyla, göndereceği çikolata ve bonbon ihracatına izin verilmiştir. Bu izin Kızılay Genel Merkezi Başkanlığı'nın 12.9.1940 tarih ve 20151 sayılı tezkeresi üzerine 17.09.1940 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla verilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından da onaylanmıştır (B.C.A., 030.18.01.02.92.91.10).

Aynı şekilde Kızılay Cemiyeti aracılığıyla Almanya'daki İngiliz savaş esirlerine gönderilmek istenen yiyecek maddeleri ile diğer eşyanın ticari bir mahiyet oluşturmadığı için 2/13477 sayılı kararname hükümleri dışında sevkine izin verilmesi Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'ne bildirilmiş ve Bakanlık tarafından gereken izin verilmiştir (B.C.A., 030.0.010.178.234.11).

Dönemin İngiltere Büyükelçisi'nin eşinin Kızılay Cemiyeti'ne gelip durumu şahsen bildirmesi ve Büyükelçinin mektubunu⁶ takdim etmesinin hemen ardından Türk makamlarının İngiltere'nin taleplerini karşılamak üzere harekete geçtiği anlaşılmaktadır. Kızılay Merkezinden Başbakanlığa yazılan yazıya göre, 5 Eylül Perşembe günü İngiltere Büyük Elçisinin eşi, Ticaret Ataşesi ile birlikte Ankara'daki Genel Merkezi ziyaret ederek Almanya'daki esir İngilizler için Sefaretleri tarafından hediye olarak gönderilecek bazı gıda maddelerinin Türkiye'den ihracatı için Cemiyetin yardımını ve gerekenlerin yapılmasını rica etmiş ve Büyükelçinin mektubunu da iletmiştir. Bu durumda Genel Merkez tarafından, 1929 Cenevre Mukavenamesi'nde savaş esirlerine gönderilecek mektup, para, çeşitli değerdeki eşya ve posta kolilerinin gerek gönderen gerek alıcı ve gerekse aracı ülkelerde mazhar olacakları ayrıcalık ve kolaylıklara dair çeşitli hükümlerin bulunduğu hatırlatılarak, izlenmesi gereken yol hakkında kesin ve açık talimat istenmiştir (B.C.A., 030.0.010.178.234.11).

Yine bu çerçevede Kızılay tarafından İngiliz esirlerine gönderilmesi istenen 12 adet kolinin 1929 Cenevre Mukavenamesi'nin 38. maddesindeki mu-

afiyet hükümlerinden yararlanılarak gönderilmesi için Eylül 1940'ta Başbakanlık'tan izin istenmiştir (B.C.A., 030.0.010.178.234.11). Başbakanlık'tan, olumlu karşılanarak gereken talimatın verildiği anlaşılmaktadır.

İngiltere'nin yanında Fransa Büyükelçiliği ile Belçika Elçiliği de Türk Dışişleri Bakanlığı'na müracaat ederek Almanya'daki kendi savaş esirlerine bazı eşya ve gıda malzemesi gönderilmesine izin verilmesini talep etmişlerdir. Bu durumu görüşmek üzere Hariciye Vekâleti'nde, Ticaret, Gümrük ve İnhisarlar Vekâletleri ile Kızılay Genel Merkezi temsilcilerinden bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon tarafından gönderilmesine izin verilecek eşyanın cinsi, ağırlığı vb. yanında, ileride Polonya, Hollanda ve Norveç Hükümetleri tarafından kendi esirleri için aynı iznin istenmesi durumunda bunlar hakkında hangi yolun izleneceği de belirlenmiştir. Başbakanlık tarafından bu hususla ilgili verilmiş olan 19 Kasım 1940 tarihli karar gereğince hareket edilmekte ve o zamandan beri belirlenmiş olan adet ve miktar çerçevesindeki paketler her ay söz konusu elçilikler tarafından Almanya'daki savaş esirlerine gönderilmekteydi. Bu kez, İngiltere Büyükelçiliği tarafından Hariciye Vekâleti'ne başvurularak Almanya'da oldukça zor koşullarda bulunan İngiliz savaş esirlerine bazı maddelerin Kızılay aracılığıyla gönderilmesine izin verilmiş olmasına minnettarlık duyulduğu belirtilmiş, ardından söz konusu esirlerin diğer bazı maddelere de ihtiyaç duydukları belirtilerek bunların da Kızılay aracılığıyla gönderilmesi için izin talep edilmiştir. Gönderilmesi istenen malzemeler şunlardır:

1. Pipo tütünü: ayda 20 kilo
2. Şeffaf sabun: ayda 350 adet
3. Ayakkabı içine konulan mantar veya keçe taban: ayda 350 çift
4. Şimdilik bir defaya mahsus olmak üzere beheri 2.10 metre uzunluğunda ve 1.15 metre genişliğinde 2.000 adet kalikot bez. (Bu bezlerden imal edilecek torbalara Almanya'da saman doldurularak esirler için yatak yapılacaktır).⁷

İngiltere'den gelen yeni talep üzerine Almanya'daki esirlere gönderilecek koli sorununu yeniden incelemek üzere 5.11.1940 tarihinde Hariciye Vekâleti'nde toplanan aynı komisyon tarafından şu kararlar alınmıştır:

1. Halen savaşa devam etmeleri ve aramızdaki yakın ve dostane ilişkiler göz önünde bulundurularak İngilizler'e verilen kontenjanın aşağıdaki gibi artırılmasına karar verilmiştir:

Maddenin ismi	Eski kontenjan(kg)	Yeni kontenjan(kg)
Ambalaj maddesi	75	300
Balık konservesi	50	250
Diğer konserveler	75	400
Çikolata	25	50
Bisküvi	50	150
Şekerlemeler	-	400
Peynir	50	200
Toplam	325	1.750

2. İngilizler'in 50 kilo dahilindeki 250 kilo çamaşır ve istedikleri miktarda kuru meyve ve sigara göndermelerine,
3. Fransız Sefareti'nin kendisine tahsis edilen 100 kilo yerine 150 kilo verilmesi konusundaki talebine Ticaret Vekâleti olumlu yanıt vermiş olmasından dolayı aynen kabul edilmesine,
4. İleride Polonyalılar da başvuruda bulunduğu onlara da Belçika, Hollanda ve Norveç'e verilen hakların verilmesine,
5. Koli miktarını arttırmak konusunda söz konusu Sefaretlerden yeniden müracaat yapıldığı takdirde eklenen kolilerin ancak kuru meyve, sigara ve tütünden oluşturulmasına karar verilmiştir (B.C.A., 030.0.010.178.234.14).

Başbakanlık Müsteşarlığı tarafından benzer bir yazı Kızılay Genel Merkezi ile Hariciye, Gümrük ve İnhisarlar, Ticaret, Münakalât Vekillikleri'ne (Ulaştırma Bakanlığı) de gönderilerek gerekli koordinasyon sağlanmaya çalışılmıştır (B.C.A., 030.0.010.178.234.18).

Hariciye Vekilliği tarafından 13 Kasım 1940'ta Başbakanlığa yazılan yazıdan anlaşıldığına göre İngiltere Sefareti, Bakanlığa başvurarak, dışarıdan, İngiliz dominyonları ile sömürgelerinden Almanya'daki İngiliz savaş esirlerine gönderilmek üzere Ankara'daki İngiltere Sefiri ya da Sefiresi adına gelen kolilerle ilgili izin talep edilmiştir. Bunun üzerine Ortadoğu İngiliz Orduları Başkomutanı General Wavell'in kıtaatından olup Fransa'da Dunkerque'te

esir edilmiş bulunan İngiliz askerlerine General tarafından Mısır'dan gönderilecek kolilerin Türkiye yoluyla ve Kızılay aracılığıyla gönderilmesine izin verilmiştir (B.C.A., 030.0.010.178.234.22).

Benzer biçimde Fransız Büyükelçiliği'nin Dışişleri Bakanlığı'na müracaatında Almanya'daki Fransız savaş esirlerine gönderilmek üzere bir tanesi 3 kilo 700 gram olan 250 adet yün yorganın Kızılay aracılığıyla ihraç edilmesi için gereken izinlerin verilmesi istenmiştir. Ayrıca Ankara'daki Fransız Yardım Komitesi adına doğrudan doğruya bir şahıs tarafından bağışlanan diğer 20 yorganın da Fransız Sefiresi Bayan Jules Henry tarafından gönderilmesini sağlamak üzere toplam 270 adet yorganın gönderilmesi için izin istenmektedir. Müracaat uygun görülerek Almanya'ya Kızılay aracılığıyla yorganların gönderilmesi kabul edilmiştir (B.C.A., 030.0.010.163.139.8).

Resmî yazışmalardan savaş süresi içerisinde çeşitli devletlerin yardım malzemelerinin miktarının artırılmasına dair talepleri açıkça görülmektedir. Türkiye bu tarz isteklere olumlu yanıt vermiş ve gerekli kolaylıkları sağlamıştır. Örneğin Başbakanlık Müsteşarlığı tarafından Kızılay Genel Merkezi Başkanlığı'na, Hariciye, Gümrük ve İnhisarlar, Ticaret Vekâletleri ile Münakalât Vekilliği'ne yazılan 20.11.1940 tarihli karara ek olarak yazılan başka bir yazı ile Almanya'daki İngiliz esirlere gönderilmesine izin verilen ve sınırlamaya tabi olmayan maddeleri içeren aylık 350 adet paketin şimdye kadar olduğu gibi 5 kilo ağırlık ve yine aynı hususları kapsamak şartıyla 450 adete çıkarılmasının uygun görüldüğü bildirilmiştir (B.C.A., 030.0.010.178.234.19). Anlaşıldığı üzere İngiltere, Türkiye'den kontenjan artırımını talebinde bulunmuştur.

Yine İngiltere Büyükelçiliği bu kez sınırlamaya tabi maddeleri içeren 350 adet paketin ihtiyaç dolayısıyla 450 pakete çıkarılması için müracaat etmiştir. 8 Şubat 1941 tarihli kararla Hariciye Vekâleti'ne bu hususta izin verilmiştir. İngiltere'nin kontenjan arttırma başvurularının devam ettiği görülmektedir. Sınırlamaya tabi maddeleri içeren paketlerin 450'den 550'ye çıkarılması ve kontenjane tabi olmayıp ihraç ve irsali serbest olan maddelerden oluşan kolilerin ise 500'den 1000'e çıkarılması için izin istenmiştir. Bu istek Başbakanlık tarafından kabul edilmiştir (B.C.A., 030.0.010.178.234.25).

Başbakanlık tarafından söz konusu Bakanlıklar ve Kızılay Genel Merkezi'ne gönderilen başka bir bildirimde göre; İngiltere Büyükelçiliği Hariciye Vekâ-

leti'ne müracaat ederek, dışarıdan ve İngiliz dominyonları ile müstemleke-
lerinden Almanya'daki esirlere gönderilmek üzere Ankara'daki İngiltere Bü-
yükelçisine veya eşine gelen kolilerin de Kızılay tarafından gönderilmelerini
rica etmişti. Daha önce Hariciye, Gümrük ve İnhisarlar, Ticaret Vekâletleri
ile Kızılay temsilcilerinden oluşan komisyon tarafından alınmış ve dışarıdan
getirilecek maddeler hakkında 7. fıkraya uygun bulunan bu talebin tatbika-
tını müzakere etmek üzere ilgili komisyon 24 Şubat 1941 tarihinde Hariciye
Vekâleti'nde tekrar toplanarak şu kararları almıştır:

1. Dışarıdan Türkiye yoluyla İngiliz esirlere gönderilecek koliler sınırlama-
ya tabi değildir.
2. Kolilerin uluslararası antlaşmalara uygun olmayan maddeleri içermeme-
si için, öncelikle gönderilen yerdeki Kızılhaç teşkilatı tarafından
kontrol edildikten sonra bir sandık veya balyaya konulacak ve bu balya
ve sandık üzerine Kızılhaç işareti yerleştirilecektir.
3. Kolilerin uluslararası posta sözleşmelerine uygun bir biçimde ambalaj-
larının yapılması şarttır.
4. Bu kolileri içeren sandık veya balya halindeki ambalaja ait barname ve
bildirime "transit" ibaresi konulacaktır.
5. Bu şekilde transit olarak Türkiye gümrüklerine gelecek olan sandık ya
da balya halindeki ambalaj açılarak her koli Kızılay memurları tarafın-
dan kontrol edilecek ve üzerlerine Kızılay damgası basılacaktır.
6. Bu kararların kabulünden önce İngiltere Büyükelçiliği adına dışarıdan
gelen sınırlı miktardaki kolilerin Kızılay'a verilmesinin ardından alıcılara
sevki sağlanacaktır (B.C.A., 030.0.010.178.234.22).

Ticaret Vekâleti tarafından Başbakanlığa yazılan 14.5.1941 tarihli cevabi
yazı ile Kızılay aracılığıyla Almanya'daki İngiliz savaş esirlerine kitap ile ima-
latında deri ve kösele kullanılmamış olan ayakkabıların ihracatında da bir
sakınca görülmediği bildirilmiştir (B.C.A., 030.0.010.178.234.30).

Kontenjan artırımını talebi İngiltere dışındaki ülkelere de gelmiş ve bu tale-
p Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Örneğin, Fransa Sefareti tar-
afından Hariciye Vekâleti'ne başvurularak Almanya'daki Fransız savaş esir-
lerine gönderilmekte olan posta kolilerinden kontenjana tabi maddelerin
bulunduğu kolilerin sayısının 150'den 200'e çıkarılması talep edilmiştir. Bu

talebin karşılanmasına olumlu yaklaşılarak Başbakanlık tarafından da onay verilmiştir (B.C.A., 030.0.010.178.234.28). Polonya Sefareti tarafından da Hariciye Vekâleti'ne başvurulmuş, Almanya'daki Polonyalı savaş esirlerine her ay gönderilmesine izin verilmiş olan kontenjana tabi maddelerden oluşan koli adedinin, esirlerin çokluğu dolayısıyla 150'den 500'e çıkarılması istenmiş, bu talep Başbakanlık tarafından uygun görülmüş ve her ay gönderilmekte olan koli adedinin 300'e çıkarılması kararlaştırılmıştır (B.C.A., 030.0.010.178.234.30).

Bu arada Türkiye'nin Müttefikler'e insani yardımda bulunurken Almanya ile olan gerek siyasi ilişkiler gerekse ticari ilişkiler çerçevesinde iki taraf arasında bir denge sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır⁸. Öyle ki Ticaret Bakanı'nın Başbakanlığa yazdığı yazıda, 25.7.1940 tarihli Türkiye ile Almanya arasındaki ticari mübadelelere dair özel bir anlaşmanın (6 Kasım 1940) hayata geçirilmesini sağlamak ve kolaylaştırmak amacıyla hazırlanmış olan talimatnamenin Başbakanlığa sunulmuş olmasına rağmen resmi yazı ile onaylanmadığından dolayı tatbikine geçilemediği fakat bu anlaşma gereğince Sümerbank ve Kızılay Cemiyeti'ne ait olarak gümrüklere gelen mallar ile bunların dışında ilaçların acil ve zorunlu ihtiyaçlardan olması dolayısıyla Başbakanlık'tan gelen şifahi emirle Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin bu malların gümrüklerden geçirilmesine izin verildiği belirtilmektedir. Aynı şekilde Ticaret Vekâleti'ne yapılan müracaatlarda söz konusu anlaşmaya bağlı ve Almanlar tarafından yerine getirilmiş ve Türk makamları tarafından da kabulü taahhüt edilmiş olan listelere dahil eski siparişlere ait malların da gümrüklerden geçirilmesine izin talep edilmesi üzerine, anlaşma ve eklerinin imzasıyla, Hükümetin bu listelere dahil malların ithaline izin vereceğini taahhüt etmiş olduğu dikkate alınarak, Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'ne bunların da gümrüklere geldikçe ithalinin temin edilmesinin bildirildiği söylenmektedir. Bakan, uygulama çerçevesinde açık olmayan bazı konuların olduğunu hatırlatarak gereken açıklamaların yapılmasını, ona göre hareket edileceğini belirtmiştir (B.C.A., 030.0.010.232.561.23).

Savaşın sonlarına doğru Almanya ile Türkiye arasındaki siyasi gelişmeler özellikle iki devlet arasındaki siyasi ilişkinin kesilmesi yapılan yardımların akıbetinin ne olacağını gündeme getirmiştir. Son zamanlarda içeriği kuruyemiş, domuz eti ürünleri, tahta kutularda taze, tuzlu, kurutulmuş veya tütsülenmiş balık, sebze ve balık konservesi, tütün, sigara ve içkiden olu-

şan bu paketlerin sevkıyatı, Almanya ile Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin kesilmiş olması dolayısıyla 09.08.1944 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında alınan kararla tamamen durdurulmuştur (B.C.A., 030.0.010.178.233.20).

Bu yüzden Kızılhaç'ın Türkiye temsilcisi Hariciye Vekâleti'ne müracaat ederek insani amaçlarla yapılan söz konusu yardım gönderilmesi işinin eskiden olduğu gibi devam ettirilmesinin yollarının araştırılmasını talep etmiştir. İngiltere Büyükelçiliği de 14 Ağustos 1944 tarihindeki muhtırası ile benzer bir talepte bulunmuştur. Dışişleri Bakanlığı da bu talebi insani yönüyle değerlendirmiştir: *“Almanya'daki harp esirlerinin ve Alman işgali altındaki bazı memleketlerin muhtaç abhalisinin ızdıraplarını tehvin gibi insani bir maksada dayanan bu müracaatların iş'afını Vekâletimizce muvafık mütalaa edilmekle yukarıda sözü geçen komisyonca alınmış ve alınacak kararlar dairesinde mevzuubahis irsalâta eskisi gibi devam olunmasını yüksek tensiplerine arz ve bu husustaki emirlerinin tebliğine müsaadelerini derin saygularıyla rica ederim. Hariciye Vekâleti Vekili Y.”* (B.C.A., 030.0.010.232.563.31).

Kısa süre içerisinde Türkiye'den yapılan yardım faaliyetlerinin tekrar başlatıldığı anlaşılmaktadır. Dışişleri Bakanlığı'ndan alınan 6.9.1944 tarihli bir yazıda, savaş esirleri ile Alman işgali altındaki ülkelerdeki muhtaç halka gönderilmesi durdurulmuş olan gıda ve giyecek maddelerinin eskiden olduğu gibi gönderilmesine devam edilmesi için Başbakanlığa yapılmış olan teklifin olumlu karşılandığı⁹ bildirilmektedir. Ayrıca Gümrük ve İnhisarlar Vekili Yardımcısı, Başbakanlık'tan, cins ve çeşitleri bildirilen eşyanın İngiltere'nin dışındaki diğer devletlere de gönderilip gönderilmeyeceğini sormaktadır. Aynı şekilde Almanya'da ve işgali altında bulunan yerlerde enterne edilmiş gözaltı Türk öğrenci¹⁰, memur ve diğer vatandaşların da bundan yararlandırılıp yararlandırılmayacağı konusunun açık olmamasından dolayı bu konuda da bilgilendirme talep edilmektedir (B.C.A., 030.0.010.178.233.20).

Savaş Sonrasındaki Yardımlar

Türkiye'nin yaptığı insani yardımın savaş sonrasında da devam ettiği anlaşılmaktadır. Hamburg'daki Türk Komitesi tarafından Başbakanlığa hitaben yazılan 27 Ağustos 1946 tarihli mektupta, Hamburg Türk Komitesi Başkan Vekili M. Emin Gündoğdualp'in bildirdiğine göre Almanya'nın İngiliz işgali altında bulunan kısmında hâlihazırda vatana dönmek için her gün

nakillerini bekleyen birkaç yüz Türk vatandaşı bulunmaktadır. Durumları oldukça kötü olup, aylardır yiyecek sıkıntısı çektiklerinden çoğunun sağlığı bozuktur. Hamburg'daki Türk komitesi imkân dâhilinde gereken yardımı yaptıysa da yeterli olmamaktadır. Bu yüzden Türkiye Kızılay Cemiyeti'nden yardım talep edilmektedir. Hamburg Türk Komitesi yokluk içindeki vatandaşlar için hiç olmazsa iki haftada bir olmak üzere nüfus başına 5 kilogramlık yiyecek paketleri gönderilmesini acilen talep etmektedir. Komitenin masrafları ödemeye hazır olduğu da bildirilmektedir. Ayrıca, Türk komitesinin yeniden oluşturulduğu ve İngiliz Askeri Hükümeti tarafından tanındığı da ifade edilmektedir (B.C.A., 030.0.001.60.368.7).

Diğer yardım talebi de Almanya'daki Ukraynalılar'dan gelmiştir. Ukrayna Yardım Heyeti Merkez Bürosu Genel Sekreteri Dr. Hirniak'ın diğer yardım heyeti temsilcileriyle birlikte Türk makamlarından Türkiye'deki Ukraynalılar'ın himayesine dair talepte buldukları görülmektedir. Dr. N. Hirniak imzalı 6 Eylül 1948 tarihli mektupla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den yardım istenmektedir. Türk Hükümeti'nin Ukraynalı muhacirlere her zaman dostane davrandığı belirtildikten sonra Türkiye'deki Ukrayna camiası başkanı muhacir Yüzbaşı Nikolaus Zabello'nun himayesi ile oluşturulmuş olan camiaya ait kütüphane ile büronun bulunduğu yerden tahliye edilmemesi rica edilmektedir. Ukrayna cemiyetinin eski ve şimdiki muhacirlere önerilerde bulunup yol gösterdiği ayrıca kültür konusunda kitap ve benzeri araç gereçle hizmet verdiği belirtilmektedir. Büronun Noemi ve Z. Agemian adlı Ermeni'lerin Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki evlerinde bulunduğu ve buradan başka bir yere naklolunmak istemedikleri ifade edilmektedir (B.C.A., 030.0.010.117.815.23).

Gerek savaş içinde gerekse sonrasındaki birkaç yılda Türkiye komşusu Yunanistan'a da yardım etmiştir. Nisan 1941'den itibaren Yunanistan, Alman işgaline uğramıştı. Almanlar'ın Yunanistan'ın bütün zenginlik kaynaklarına el koyması ve ambargo uygulaması bu ülkeyi çok zor durumda bırakmıştı (Utkugün 2016: 202). Alman birlikleri Ekim 1944'te Yunanistan'dan çekilmeye başladılar. Savaşın bitmesiyle birlikte tıpkı savaş döneminde olduğu gibi Türkiye'nin Yunanistan'a yardım faaliyetleri kesintisiz biçimde devam etmiştir. Bu yardım yalnızca Yunanistan ile sınırlı kalmamıştır. 1 Aralık 1946 tarihinden 1 Şubat 1947 tarihine kadarki iki aylık dönemde Türkiye'nin Atina'daki Türk- Yunan Yardım Komitesi'ne göndermiş olduğu 2 ton

şekerin değeri 3.166 liradır. Bunun gibi, kıtlık çeken Romanya'ya 20 ton buğday, 10 ton çavdar ve 6 ton şeker gönderilmiştir. Bu yardım faaliyetleri özellikle Yunanistan'a yapılan yardımlar Türkiye'de bulunan yabancı misyon şeflerini de etkilemiş, İngiltere'nin eski Ankara Büyükelçisi Percy Lore İngiliz basınına Türkiye'nin bu tavrından övgüyle söz etmiştir (Keser 2008: 654-655). İngiliz Hükümeti'nin Yunanistan'a 50.000 ton kadar yiyecek ulaştırmak gibi bir hedefi olsa da buna ulaşamadığı anlaşılmaktadır (Biber 2012: 25).

Esir Değişimi:

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de esir değişimleri de yapılmıştır. Cenevre Sözleşmesi'nin esir değişimine dair 68. maddesi uyarınca İtalyan, Alman ve İngiliz Hükümetleri arasında Türk Hükümeti'nin aracılığı ile yapılan anlaşma üzerine aşağıda gösterilen tarih ve yerlerde hasta ve yaralı esirlerin mübadelesi yapılmıştır:

1. 7.4.1942 tarihinde 919 İtalyan ile 129 İngiliz esiri İzmir limanında,
2. 10.11.1942 tarihinde 162 Filistinli esir ile 305 Alman ve İtalyan esiri İstanbul'da,
3. 21.3.1943'te 863 Alman ve İtalyan ile 863 İngiliz esiri Mersin limanında,
4. 18.4.1943'te 1.205 İtalyan ile 150 İngiliz İzmir limanında,
5. 8.5.1943'te 1.200 İtalyan ile 200 İngiliz İzmir limanında,
6. 2.6.1943 yılında 5'i general olmak üzere 2.269 subay ve erbaştan oluşan İtalyan esir kafilesi ile 455 İngiliz subay ve eri İzmir limanında mübadele edilmişlerdir (B.C.A., 030.0.010.179.236.2).

Ayrıca çok sayıda asker ve sivil mülteci Türkiye'ye sığınmıştır. Dâhiliye Vekili Hilmi Uran'ın verdiği bilgilere göre Muğla, İzmir ve Aydın vilayetlerinden alınan bildirimler doğrultusunda Kasım 1943'de Ege sahillerine sığınan asker ve sivil mülteciler şöyledir: 17.11.1943 tarihinde 3 hücumbotu ile 14 subay, 22 erbaş ve 45 er, aynı tarihte askeri bir motorla 1 subay, 26 er ve son günlerde 2.100 er Kuşadası'na; 18.11.1943 günü sandallarla 7 subay, 2 erbaş, 45 er, 19.11.1943 günü bir sandalla 6 er, ertesini günü de bir motorla 7 subay, 172 er Söke sahillerine; 17.11.1943'de 20 erbaş, 28 er, 128 İngiliz subayı ve eriyle 16 İtalyan eri Bodrum'a; 18.11.1943 günü

bir motorla 4 subay, 2 erbaş ve 16 er Aydın kıyılarına iltica etmişler ve Kuşadası'ndakiler hariç olmak üzere diğer askeri mülteciler askeri makamlara teslim edilerek enterne işlemlerine başlanmıştır. Ayrıca 8.11.1943 tarihinde 40, 19.11.1943 tarihinden sonra da 2.800 kişi Kuşadası'na, son on beş gün içinde Bodrum'a 1.500 kişi iltica etmiş, sivil mültecilerin Suriye'ye sevkine başlanmıştır (B.C.A., 030.0.010.55.367.41). Diğer resmi kayıtlar aşağıda gösterildiği gibidir.¹¹

Esir değişimleri sırasında yerel yöneticilikler tarafından alınan önlemler sayesinde hiçbir olumsuz olay yaşanmamış ve ilgili elçilikler tarafından mübadelenin tam bir düzen içinde yapılmasını sağlayan ve büyük kolaylıklar gösteren Türk Hükümeti'ne teşekkür edilmiştir. Mübadil esirlere Kızılay tarafından incir, üzüm, sigara gibi hediyeler verilmiştir (B.C.A., 030.0.010.179.236.2). Bu konuda Kâzım Karabekir günlüklerinde şöyle der: "9 Nisan 1942 Perşembe. İzmir'de İngiliz ve İtalyan ağır yaralılarının mübadelesi yapıldı. Gazetelerde tafsilat var. Her iki taraf birer hastane gemisiyle bu yaralıları İzmir limanına getirdiler. Türk Kızılay ve Liman vasıtasıyla mübadele işleri muntazaman yapıldı. Lozan'da gazete ve radyoları Türk yardımını sena ediyorlar. 129 İngiliz'e karşı 919 İtalyan yaralı mübadele olundu." (Karabekir, 2009: 1258).

Savaş yıllarında Türkiye'nin yardım taleplerini insani yönden değerlendirip cevap verebilmek için oldukça büyük çaba harcadığı açıkça anlaşılmaktadır. Savaşın dışında olmasına rağmen kendisi de ekonomik zorluklar içinde bulunan Türkiye bir taraftan savunma harcamalarını karşılamaya çalışırken diğer taraftan da Buğday Koruma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi vb. ile kaynakların ekonomik kullanılması yönünde önlemler almıştır. Bu koşullarda 'dost ve kardeş ülke' denilerek çeyrek asır önce Anadolu'yu istila etmeye kalkışan Yunanistan'a her türlü yardım yapılması son derece anlamlıdır (Keser 2008: 655).

Görevi nedeniyle bizzat bu yardımların gerçekleşmesi ile ilgilenen Feridun Cemal Erkin'in ifadeleri bu güçlükleri açıkça gözler önüne sermektedir:

1940'da, Fransa'nın mağlup olarak savaş dışı kalmasından ve Dunkerque faciasından sonra, Almanların eline geçen on binlerce Fransız ve İngiliz esirine gıda maddeleri gönderilmek üzere, İngiltere ve Fransa Büyükelçilikleri Hükümetimizden bu maddelerin sağlanmasını rica etmişlerdi. Yunanistan'ın Alman

orduları tarafından işgali üzerine, Yunanistan halkına da, aynı suretle gıda maddeleri gönderilmesi ricası tekrarlandı. Savaş durumu dolayısıyla her tarafta darlaşan yiyecek maddelerinin kıtlığı bu müracaatların gerekçesini izah ediyor-du. Hükümetimiz, Dışişlerinde benim başkanlığım altında Bakanlıklar arası (Ticaret- Gümrük, Ulaştırma) bir komisyon teşkil etti. İşe başladık. Ticaret Bakanlığınca verilen lisanslarla Fransız ve İngilizler'e sağlanan gıda paketleri sefaretlerine teslim ediliyor ve onlar sevkini kendi imkânlarıyla sağlıyorlar-dı. Memleketimizde de çok darlaşan bu maddelerin tedariki bize ve, özellikle bana, büyük zorluklar yükliyordu. Yunanistan'a gönderilecek paketler, bir de ulaştırma yani gemi bulma sorununu ortaya çıkartmıştı. Ulaştırma Bakanlığı Kurtuluş gemimizi bu işe bağladı.

Erkin, yine de bu meselenin gerçekten çok yorucu olduğunu, “Kurtuluş” gemisinin İstanbul’dan ayrıldıktan sonra Pire’ye gitmesi için önce Almanlar’dan Yunanistan’a giriş izni alındığını, sonra da gemi rotası için Alman, İtalyan ve İngiliz Akdeniz donanmaları tarafından verilecek sefer ve rota izni alınması gerektiğini söyler. Bütün zorluklarına rağmen Yunanistan’a yardım götürme çabasına devam edilmiş fakat Kurtuluş gemisi bir sefer sırasında batmış -13 Ocak 1942- ve Türkiye aynı hizmet için ikinci bir gemi tahsis etmiştir. Bütün bu çabaların karşılığı olarak Atina Belediye Başkanı ve Sakız Valisi’nden hatta İngiltere Sefiresi Lady Hugessen’den aldığı minnettarlık içeren teşekkür mektuplarının kendisi için en büyük hediye olduğunu belirtir. Erkin, ayrıca Yunan Hükümeti tarafından *Phenix Nişanı* ile ödüllendirilmiştir (Erkin 1987: 129-131). Yunanistan’a yapılan yardımlar sadece devletin yetkili organları tarafından değil, sivil toplum örgütleri ve meslek odaları tarafından da desteklenmekteydi (Kalemler ve Erdem 2011: 235).

Türkiye, II. Dünya Savaşı yıllarında bir taraftan kendinden istenen yardımları karşılamaya çalışırken diğer taraftan halkın özellikle gıda gereksiniminin karşılanması için gereken önlemleri almaya çalışmıştır.¹² Fakat alınan tüm önlemlere rağmen ülkede önemli ölçüde yokluk ve açlıkla mücadele edildiği anlaşılmaktadır. Örneğin 1941 yılı ortalarında, Giresun’un Görele Kazası Kızılay Cemiyeti’nden edinilen bilgiye göre, günlerdir tuzsuz ısır-gan otu haşlamasıyla karnını doyurmaya çalışan halk dayanma sınırının sonuna gelmiştir. Önlem alınmazsa ölümlere şahit olunması muhtemeldir. Bu amaçla 100 ton mısırın acilen gönderilmesi gerekmektedir (B.C.A., 030.0.010.178.234.32).

Sonuç

Uzun süren savaş yıllarının ardından kendisini yeni bir maceraya sürüklemek istemeyen Türkiye başından beri bu büyük ve yıkıcı savaşın dışında kalmayı tercih etmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve dönemin yetkilileri bu yönde ciddi çabalar sarf etmişlerdir. Fakat Türkiye'yi de rahatsız edecek boyutlarda genişlemeye dayalı Alman politikası yüzünden Müttefik Devletler ile bir anlaşma imzalamak durumunda kalınmıştır. Söz konusu anlaşmaya göre Türkiye ancak kendisine gerekli askeri yardımların yapılması koşuluyla Müttefikler'le birlikte hareket edecekti. Müttefikler'in vaatlerini yerine getirememesi Türkiye'nin savaş dışı kalma politikasını kolaylaştırmıştır. Fakat yine de savaş boyunca gerek Müttefikler'in gerekse Mihver'in basıklarından kurtulmak mümkün olmamıştır. Türkiye'nin bütün zorluklarına rağmen özellikle Almanya ile İngiltere arasında başarılı bir denge politikası sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

II. Dünya Savaşı'nın askeri ve siyasi perspektifi arasında gözden kaçmış olan ve çok fazla yer verilmeyen insani yardımlar konusunda ise Türkiye'nin önemli bir görev üstlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bir taraftan savaş dışı kalma politikalarında ısrar edilirken diğer taraftan Almanya'nın kısa süre içinde gerçekleştirdiği işgaller karşısında zor durumda kalan Müttefikler'in yardım talepleri Türk yetkililer tarafından olumlu karşılanmıştır.

Yardım talepleri başta İngiltere olmak üzere, Fransa, Belçika, Polonya Elçilikleri aracılığıyla yapılmıştır. Almanya'daki Ukraynalılar'ın da sivil toplum örgütlenmesi aracılığı ile yardım talebinde bulunduğu görülmüştür. Bu talepleri olumlu karşılayan Türkiye; Polonya, Hollanda ve Norveç Hükümetleri tarafından da gelebilecek yardım istekleri karşısında önceden önlem alma yoluna gitmiştir.

Elçilikler aracılığıyla Hükümete bildirilen taleplerinin zamanla arttırıldığı ve buna Türkiye tarafından olumlu yanıt verildiği görülmektedir. Yardımlar, ilgili ülkelerin çeşitli kuruluşları –başta Kızılhaç olmak üzere- ve yardım dernekleri tarafından sağlanmakta ve Kızılay aracılığıyla, Cenevre Sözleşmesi uyarınca Türkiye tarafından gönderilmekteydi. Gönderilen yardım paketleri konserve, peynir, çikolata, bisküvi, ayakkabı tabanlığı, yorgan, tütün, sabun vb. maddelerden oluşmaktaydı.

Ayrıca yine Türkiye aracılığıyla ve Türk topraklarında generaller de dahil olmak üzere her rütbeden Müttefik ve Mihver askerleri arasında esir değişimleri de yapılmıştır. Sadece askerler değil binlerce sivil de Türkiye'ye sığınmıştır. Esir değişimi ve mülteci kategorisinde 20.000'den fazla kişinin Türkiye'den geçtiği anlaşılmaktadır.

Türkiye, Müttefikler'e bu şekilde yani Kızılay aracılığıyla yardımları aktarırken daha yakınlarına, Balkanlar'daki Yunanistan, Romanya gibi komşularına yardım etmekten de geri durmamış, üstelik bunu olumsuz ekonomik koşullarına rağmen yapmıştır. Yunanistan'a yardım götüreren "Kurtuluş" gemisinin batması üzerine yeni bir gemi tahsis edilerek başta buğday olmak üzere gıda maddelerinin gönderilmesine devam edilmiştir. Bu yardımların aracılık biçiminde değil, Türkiye'nin kendi kaynaklarından karşılanan yardımlar olduğu anlaşılmaktadır. Yardımlar savaşın ardından birkaç yıl daha devam etmiştir. Çok uzun değil sadece yirmi- yirmi beş yıl önce kendi topraklarını ele geçirmeye çalışan Yunanistan'a karşı Türkiye'nin bu tavrını, taşıdığı tarihi mirasa sahip çıkan büyük bir devletin iyi komşuluk örneği olarak değerlendirmek mümkündür.

Kaynaklar

Resmi Yayınlar (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri ve TBMM Zabıt Cerideleri):

- B.C.A., 030.0.010.163.139.8.
- B.C.A., 030.0.010.232.563.31.
- B.C.A., 030.18.01.02.92.91.10.
- B.C.A., 030.0.010.178.234.11.
- B.C.A., 030.0.010.178.234.14.
- B.C.A., 030.0.010.178.234.18.
- B.C.A., 030.0.010.178.234.22.
- B.C.A., 030.0.010.178.234.19.
- B.C.A., 030.0.010.178.234.25.
- B.C.A., 030.0.010.178.234.22.
- B.C.A., 030.0.010.178.234.30.
- B.C.A., 030.0.010.178.234.28.
- B.C.A., 030.0.010.232.561.23.
- B.C.A., 030.0.010.178.233.20.
- B.C.A., 030.0.010.232.563.31.
- B.C.A., 030.0.001.60.368.7.

B.C.A., 030.0.010.117.815.23.
B.C.A., 030.0.010.179.236.2.
B.C.A., 030.0.010.55.367.41.
B.C.A., 030.0.010.55.367.44.
B.C.A., 030.0.010.55.367.47.
B.C.A., 030.0.010.55.367.48.
B.C.A., 030.0.010.55.368.12.
B.C.A., 030.0.010.117.813.12.
B.C.A., 030.0.010.117.815.1.
B.C.A., 030.0.010.117.815.6.
B.C.A., 030.0.010.117.815.16.
B.C.A., 030.0.010.117.814.2.
B.C.A., 030.0.010.179.236.2.
B.C.A., 030.0.010.178.234.32.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İ: 36, C: 1, 31.3.1944.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İ: 45, C: 1, 20.4.1944.

Telif Eserler:

- Akandere, Osman ve Hasan Ali Polat (2009). "II. Dünya Savaşı Yıllarında Almanya'nın Türkiye'ye Baskısı ve Savaşın İçerisine Çekme Gayretleri". *Das Erste Internationale Symposium Zu Den Deutsch- Türkischen Historischen und Kulturellen Beziehungen*. 8- 10 Oktober.
- Akgün, Seçil Karal ve Murat Uluğtekin (2001). *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II*. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği.
- Aras, Tevfik Rüştü (1968). *Görüşlerim*. İstanbul: Yörük Matbaası.
- Armaoğlu, Fahir (1993). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914- 1990*. C. I. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir ve Soysal, İsmail (1999). "Türkiye'nin Hitler Almanyası İle İlişkileri (1933-1941)". *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*. Ankara: TTK Basımevi. 297-307.
- Aydemir, Şevket Süreyya (2009). *İkinci Adam 1938- 1950*. C: II. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Biber, Tuğba Eray (2012). "Kızılay Arşiv Belgelerine Göre 1940- 1942 Yılları Arasında Türkiye'den Yunanistan'a Yardımlar". *Türk Dünyası Araştırmaları* 201: 1-29.
- Bowen, Wayne (2002). "Türkiye ve İkinci Dünya Savaşı: Tarafı Fakat Savaşmayan Ülke". *Türkler Ansiklopedisi*. C. XVI. Ankara. 1486-1502.
- Çalık, Ramazan (2002). "Türk- Alman İlişkileri (1923- 1945)". *Türkler Ansiklopedisi*. C. XVI. Ankara. 1503-1521.

- Çapa, Mesut (2010). *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği.
- Çelik, Recep (2009). "I. Dünya Savaşı Sonrası Türk-Alman İlişkilerinde Benzer Yönler ve Durumlar". *I. Uluslar arası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk- Alman İlişkileri Sempozyumu*. 8-10 Ekim. 148-158.
- Ekinci, Necdet (2002). "İnönü Dönemi ve İkinci Dünya Savaşı Yılları". *Türkler Ansiklopedisi*. C. XVI. Ankara. 1279-1371.
- Erkin, Feridun Cemal (1987). *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar- Yorumlar*. C. I. Ankara: TTK Basımevi.
- İnönü, İsmet (2008). *Defterler (1919- 1973)*. C: I. Haz. Ahmet Demirel. İstanbul: YKY.
- Kalemlî, Hüseyin ve Ufuk Erdem (2011). "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları ile Gönderdiği İnsani Yardımlar". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 46: 205-236.
- Karabekir, Kâzım (2001). *Tarih Boyunca Türk- Alman İlişkileri*. Haz. Orhan Hülagü ve Ömer Hakan Özalp. İstanbul: Emre Yayınları.
- _____ (2009). *Günlükler (1906- 1948)*. C. II. Haz. Yücel Demirel. İstanbul: YKY.
- Karakaş, Nuri (2010). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Krom Satışı ve Müttefik Politikaları". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 25 (2): 447-482.
- Keser, Ulvi (2008). *Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Koç, Nurgün (2013). *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Koçak, Cemil (1991). *Türk- Alman İlişkileri (1923- 1939)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Turan, Şerafettin (2003). *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Utkugün, Ceren (2016). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan İnsani Yardım Faaliyetleri". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2): 199-219.
- Yalçın, Osman (2011). "İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 47: 701-731.

EK: Almanya'daki İngiliz Savaş Esirlerine Yapılacak Yardımı İçeren Bakanlar Kurulu Kararnamesi:

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı

Kararname

2
14890

İngilterenin Ankara Büyük Elçiliği tarafından kızılây cemiyeti vasıtasile Almanyada bulunan İngiliz harp esirlerine, diğer maddelerle beraber ayda yüz koliyi geçmemek ve beher kolinin ağırlığı beş kilodan fazla olmamak kaydıile, göndereceği çökelti ve bombomun ihracına izin verilmesi; kızılây cemiyeti umumî merkezi reisliğinin 12/9/1940 tarih ve 20151 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 17. EYLÜL 1941 tarihinde kabul olmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. İ. M. V.
G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

090 18 01 02 92 91 10

- 1 Türkiye Cumhuriyeti ile Alman Reich'ı arasında 18 Haziran 1941 tarihinde imzalanan antlaşmanın onayına dair kanun layihası ve Hariciye Encümeni mazbatasını dolayısıyla görüşlerini açıklayan Kâzım Karabekir şöyle söyler: *"Bu muahede hakikatin hayale galebesidir. Ne Alman millet ve ne de Türk millet zaten tarihin en karanlık günlerinde birbirinin mevcudiyetini kurtarmak için milyonla evladının kanını akıtmış, yüzbinlerce hânümânını söndürdüğünü unutmmuş bir zaman fasılasına henüz girmemiştir. Biz, o günleri görmüş, o günlerin hadiselerinin içinde vazifeler yapmış insanlarız."*, Bkz., Kâzım Karabekir (2001). *Tarih Boyunca Türk- Alman İlişkileri*. Haz. Orhan Hülagü ve Ömer Hakan Özalp. İstanbul: Emre Yayınları. 91-92.
- 2 Nurgün Koç (2013). Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık. 131-132.
- 3 Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 30 Ocak Cumartesi günü düştüğü kısa not: *"Yenice çıkmazı. Saat 14'te Adana meydanı. 16.50'de Churchill ile görüşme. I. Konferans beraber- Başv. Numan Karadoğan, elçi. II. Hep beraber, askerler de. III. I gibi yemek."*, Bkz., İsmet İnönü (2008). *Defterler (1919- 1973)*. C. I. Haz. Ahmet Demirel. İstanbul: YKY. 354.
- 4 Necdet Ekinci, Atatürk'ün izlediği dış politika ile Milli Şef İnönü'nün izlemiş olduğu dış politika arasında derin farklılıklar olduğunu ifade eder. Bkz., "İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları". *Türkler Ansiklopedisi*. C. XVI. 1284.
- 5 Cumhuriyetin kurulmasından itibaren Kızılay'ın faaliyetleri hakkında geniş kapsamlı bilgi almak için Bkz., Seçil Karal Akgün ve Murat Uluğtekin, Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II, Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği, Ankara 2001. Kızılay'ın ortaya çıkışı ve teşkilat yapısı hakkında Bkz., Mesut Çapa (2010). *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği.
- 6 *"Bay Reis,*
Almanya'da bulunan İngiliz harp esirlerine koli irsali hakkındaki meseleyi 5 Eylül tarihinde lütfen büyük Britanya Sefiresin bahşeylediğiniz mülakata zeyildir.
Sefaret, esirlere şimdilik ayda adedi yüzü tecavüz etmeyecek miktarda koli irsali arzu etmektedir. Beher kolinin ağırlığı da beş kilodan fazla olmayacaktır. Ticaret Vekâleti'nden istihsal edilecek nizami lisans müsaadesi meyanına zirdeki gıda maddelerinin ithali ümit edilmektedir. 'Çikolata, bisküvi, konserve, bonbon, sigara, tütün' Belki de yün örme eşya ve erkek çorabı.
İşbu emri hayrın mevkii fiile konması için tavassutunuzu esirgemeyeceğinizi ve bu kolilerin muhterem müessesenizin himayesi altında sevk edilebileceğini ümit eder ve bilvesile derin saygılarımı sunarım Bay Reis.İmza", Bkz., B.C.A., 030.0.010.178.234.11.
- 7 Esasen Almanya'daki esirlere Kızılay aracılığıyla gönderilecek koli postallar meselesini görüşmek üzere Hariciye Vekâleti'nde 10.10.1940 tarihinde toplanan komisyon kararı, ilgili Bakanlıklar tarafından kabul edilmişti. Fakat

alınan karardan sonra İngiliz Büyükelçiliği tarafından Hariciye Nezareti'ne başvurularak İngiliz esirlere tahsis olunan 100 adet kolinin müracaatları karşılamadığı belirtilerek; kontenjana tabi mallardan koli miktarının 350'ye çıkarılması, çamaşırlar için ayrıca 50 koliye izin verilmesi, kontenjana tabi olmayan mallardan da istedikleri kadar sevkiyat yapmalarına izin verilmesi talep edilmiştir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.178.234.14.

8 Müttefikler ile Almanya arasındaki dengeyi korumaya çalışan Türkiye için en zor konulardan birinin krom meselesi olduğu belirtilebilir. Silah sanayii için önemli bir hammadde olan kromun Türkiye'den ihraç edilmesine stratejik açıdan yaklaşan özellikle İngiltere'nin, Türkiye'yi bu konuda yaptırımlara zorladığı anlaşılır; "20 Nisan 1944 Perşembe. İngilizler, Almanlar'a krom verilmemesinde ısrar etmişler. Yarın akşamdan itibaren sevkiyatın kesileceğini Hariciye Vekili Mecliste söyledi.", Bkz., Kâzım Karabekir (2009). Günlükler (1906- 1948). C. II. Haz. Yücel Demirel. İstanbul: YKY. 1361. "14 Nisan Cuma. Başvekil, Başvekâlette görüştüm- Krom işi için. İngiliz- Amerikan notası. Öğle yemeği- Başvekil, N. Menemencioğlu. Uysal olacağız. Hava- yı düzeltereğiz.", Bkz., İsmet İnönü (2008). Defterler (1919- 1973). C. I. Haz. Ahmet Demirel. İstanbul: YKY. 394. TBMM'nin 31 Mart 1944 tarihli oturumunda bir açıklama yapan Münakalât Vekili Ali Fuat Cebesoy, 30.03.1944 tarihinde "Krom" adlı Devlet Denizyolları'na ait bir Türk şilebinin bir denizaltı tarafından Türk karasularında batırıldığını bildirmiştir. Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu da en kısa zamanda gerekli araştırmaların yapılarak Türk gemisini batıran devlete karşı gereken muamele- nin gösterileceğini belirtmiştir, Bkz., T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İ: 36, C: 1, 31.3.1944. Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy'un bu ve benzer olayların arkasındaki devlet olarak İngiltere'den şüphelendiğini belirtir, Bkz., Karabekir, a.g.e., s.1359. Burada geminin adının "Krom" olduğunu fakat taşınan mal- zemelerin Ali Fuat Cebesoy'un Meclis konuşmasında söylediği incir, üzüm, arpa vb. olduğunu belirtmek gerekir. Türkiye'den Mihver Devletlerine yapı- lan krom ihracatı hakkında İngiliz ve Amerikan Hükümetleri'nin verdikleri notalara karşı Hükümet'in görüşlerinin bildirilmesine dair olarak İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan'ın sorusuna yanıt veren Dışişleri Bakanı Nu- man Menemencioğlu, öncelikle konunun ortaya çıkış koşullarını açıklamış- tır. Buna göre meselenin, Türkiye'nin Müttefikler ile bir ittifak antlaşması- nın ardından Londra'ya giden temsilcilerine İngiltere tarafından yapılan bir teklif üzerine başladığını belirtir. İngiltere, Türkiye'nin ürettiği tüm kromu kendisine satması ve başka devletlere satmaması için taahhütte bulunmasını istedi. Türkiye bu durumu aradaki ittifakın bir sonucu olarak değerlendirip uygun görerek kabul etti. İngilizler'in isteği üzerine krom mukavelenamesi iki yıllığına yapıldı. Bu süre 1940 ve 1941 yıllarını kapsayacak ve bir yıl da uzatılabilecekti. Krom mukavelenamesine göre Türkiye, Amerikalılar'a sat- mak hakkını korunmakla beraber ürettiği tüm kromu İngiltere'ye verecek,

başka bir devlete ihracatı ancak onların izniyle gerçekleşebilecekti. Böylece İngiltere'ye krom inhisarı 1942 yılı sonuna kadar devam etti. Menemenci-oğlu bu çerçevede Türkiye'nin Almanya'ya sattığı kromun da İngiltere ile yapılan sözleşmeye aykırı olmadığını açıklamıştır, Bkz., T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İ: 45, C: 1, 20.4.1944. Nuri Karakaş'a göre, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı yıllarındaki krom satışı bu dönemde takip ettiği 'etkin tarafsızlık' politikasının en başarılı uygulama alanlarından birisini teşkil etmiştir, Bkz., "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Krom Satışı ve Müttefik Politikaları". Tarih İncelemeleri Dergisi 25 (2): 477.

9 Başbakanlıktan Hariciye Vekâleti'ne verilen cevapta, Almanya ile siyasi ve iktisadi ilişkilerin kesilmesi dolayısıyla Almanya'daki savaş esirleriyle Alman işgali altında bulunan ülkelerin muhtaç durumdaki halklarına gönderilmesi durdurulmuş olan yiyecek, içecek ve giyecek maddelerinin eskiden olduğu gibi gönderilmesinin uygun bulunduğu bildirilmiştir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.232.563.31.

10 Savaş başladığında Almanya'daki Türk öğrencilerin Türkiye'ye çağrıldıklarına dair haberler çıkmıştı. Kâzım Karabekir'in Yeni Sabah gazetesinden alıntısı: "7 Ağustos 1939 Pazartesi. Yalova. Yeni Sabah: *Almanya'daki Türk talebeleri geri çağrıldı. Sebep, İngiliz anlaşmasından sonra fena muamele ve güçlüklerle maruz kaldıklarıdır (Doğru olmadığı, bazı ailelerin çocuklarını izinli yanlarına çağırıldıkları söyleniyor). Resmî emir Edirne manevrasında iken 24'te verildi.*", Bkz., Karabekir, a.g.e., s.1099.

11 26.11.1943'ten 2.12.1943'e kadar Kuşadası, Çeşme, Bodrum, Marmaris, Söke ve Fethiye mıntıklarına 19 İngiliz, 372 İtalyan, 6 Yunanlı, 1 Alman er ve subayı ile 10 İngiliz, 25 İtalyan, 147 Yunanlı, 4 Türk, 4 İtalyan uyruklu Türk ve 1 Amerikan sivil iltica etmiştir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.55.367.44. Gümrük ve İnhisarlar Vekili'nin bildirdiğine göre, 11.12.1943'ten 16.12.1943'e kadar Bodrum, Çeşme ve Marmaris mıntıklarına 11 İtalyan subay ve eriyle 86 Yunanlı sivil iltica etmiştir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.55.367.47. Kuşadası, Çeşme, Bodrum ve Marmaris Gümrük Muhafaza birliklerinden alınan raporlara göre 4.12.1943'ten 11.12.1943'e kadar söz konusu mıntıklara 13 İngiliz, 158 İtalyan er ve subayı ile 25 İngiliz, 8 İtalyan, 487 Yunanlı, 70 Türk, 2 Amerikan sivilinin iltica ettikleri bildirilmiştir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.55.367.48. Çeşme, Marmaris, Bodrum Gümrük Muhafaza birliklerinden alınan raporlara göre 29.3.1944'ten 1.4.1944 tarihine kadar sivil (kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere) ve asker olmak üzere Yunanlı, İtalyan, İngiliz, Amerikan ve Fransız tebalı toplam 259 mülteci iltica etmiştir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.55.368.12. Bodrum, Kuşadası, Marmaris ve Çeşme Gümrük Muhafaza birliklerinden bildirildiğine göre, 22.12.1943'ten 26.12.1943 tarihine kadar söz konusu limanlara 361 erkek, 182 kadın, 289 çocuk, 101 İtalyan eri, 5 İtalyan subayı, 2 Yunan eri olmak üzere toplam 940 mülteci gelecek ait oldukları makamlara teslim edilmişlerdir. Çeşme limanına iltica eden 13 Yunan-

li mülteci arasında Yunanistan Hariciye Nezareti Umumi Katibi Aleksandros Arliropolos ve Yunanistan'ın eski Belgrat Sefiri Ragoosenir ile Yunanistan'ın Paris Konsolosu Liros Arkiros'un da buldukları bildirilmiştir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.117.813.12. Edirne, Bodrum, Çeşme Gümrük Muhafaza birlikleri 21.8.1944 tarihinden 29.8.1944 tarihine kadar asker ve sivil olmak üzere Alman, Türk, Yunanlı, Polonyalı ve Amerikalı toplam 347 mültecinin Türkiye'ye sığındığını bildirmiştir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.117.815.1. Bodrum ve Çeşme Gümrük Muhafaza birliklerinden alınan raporlarda 29.8.1944'ten 2.9.1944'e kadar 13 erkek, 1 kadın, 4 çocuk Yunanlı ile 2 erkek 1 kadın Alman iltica etmişlerdir. İstanbul Gümrük Muhafaza Başmüdürlüğünden alınan bilgilere göre ise 28.7.1944'ten 2.9.1944'e kadar Edirne Gümrük Muhafaza Müdürlüğünün İpsala ve Doyran kısım amirlikleri mıntıklarına 24 Yunanlı ve 945 Türk beraberlerinde getirdikleri 35 araba ve 285 muhtelif baş hayvan ile iltica etmişlerdir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.117.815.6. Marmaris ve Bodrum Gümrük Muhafaza birliklerin mıntıklarına 3.2.1945 gününden 17.2.1945'e kadar 1.172 Yunanlı, 519 Türk, 62 İtalyan ve 1 Ermeni olmak üzere toplam 1.754 mülteci iltica etmiştir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.117.815.16. Bodrum, Çeşme ve Kuşadası, Söke, Dikili, Ayvalık, Küllük, Mersin Gümrük Muhafaza birliklerinin mıntıklarından Türkiye'ye 1944 yılında kadın, erkek ve çocuk çok sayıda sivil ile asker, Yunanlı, İngiliz, Fransız, Alman, Türk (sadece sivil), İtalyan, Musevi (1 kişi, sivil), Amerikan, Rus olmak üzere binlerce kişi iltica etmiştir. Bunlar arasında 26.2.1944 günü bir Yunan bandıralı motorun Alaçatı limanında karaya oturup fırtınanın şiddetiyle devrilmesi üzerine hayatını kaybedenler olduğu gibi, başka deniz kazalarına da rastlanmıştır. Türk makamları bu ve benzeri kazazede mültecilerin kurtarılması için de çaba göstermişlerdir, Bkz., B.C.A., 030.0.010.117.814.2.

- 12 Ticaret Vekâleti tarafından 12.09.1940 tarihinde Başbakanlığa yazılan yazı: Avrupa'da başlayan savaşla birlikte birçok ülke iktisadi önlemler alarak bazı ihraç maddelerini yasaklamış, bazılarının ihraçları da lisans sistemine bağlanmıştır. Savaşın nasıl gelişeceği ve belli olmadığından Türkiye'de de iktisadi önlemlerin alınması yoluna gidilerek kömür, hurda demir vb. maddelerin ihracatı tamamen yasaklandığı gibi, bazı gıda maddelerinin ihracatları da 2/13477 sayılı kararnameye göre lisans sistemine tabi tutulmuştur. Fakat bu kararnameye göre ihraçlarına lisans verilmesi gereken maddeler arasında bulunan buğday, arpa vb. birinci derecede önemli maddeler için lisans verilirken ülke ihtiyacının göz önünde tutulması ve bu mallara kısıtlama ile lisans verilmesi prensibi daima gözetilerek bu şekilde uygulanmıştır. Son zamanlarda dünyada gelişen olaylar ve ülkemizde önümüzdeki mahsul yılındaki üretimin ne kadar olacağı hakkında kesin tahminlerde bulunmak güç olduğundan, ordu ve halk iâşesi açısından birinci derecede önemli olan buğday, arpa ve mısırın lisans listesinden çıkarılarak ihracatına lisans verilmeyen listeye konması uygun görülmüştür, Bkz., B.C.A., 030.0.010.178.234.11.

Aids Made Through Turkey to The Countries Under The Invasion of Germany in The Second World War*

Nurgün Koç**

Abstract

The disputes of the First World War that couldn't be solved brought Europe again on the brink of a great war shortly after. Turkey made every effort not to take part in the war spreading fast all around the World. Especially the President of the time İsmet İnönü, argued that Turkey should absolutely stay out of the war. Therefore, despite of being obliged to make an agreement with the Allies at the beginning of the war and of all their insistence from the beginning till the end of the war, the country didn't go into war with a brilliant policy. Although insisting on remaining out of the war, Turkey didn't keep quiet about the humanitarian aid demands from the Allies. Turkey mediated that humanitarian aid was sent to the soldiers and civilians in the territories invaded by Germany. These humanitarian aids were made through the Red Crescent in Turkey. Furthermore, thousands of refugees ,civilian and soldier, took refuge in Turkey, and plenty of prisoners of war were exchanged also in the Turkish territories and territorial waters. The Allies spoke of the efforts of Turkey in this matter with praise.

Keywords

The Second World War, Germany, England, Prisoner exchange, The Red Crescent in Turkey, Ship called "Kurtuluş"

* Received: 16 January 2014 - Accepted: 27 January 2015

** Assoc. Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Letters, Department of History – Karabuk/ Turkey

nurgunkoc@karabuk.edu.tr

Помощь, направляемая во время Второй мировой войны через Турцию*

Нургюн Коч**

Абстракт

Спорные вопросы первой мировой войны, которые не были разрешены, снова привели Европу к большой войне. Турция прилагала все усилия, чтобы не участвовать в войне, быстро распространяющейся по всему миру. В частности, президент Исмет Инёню выступал за то, чтобы Турция полностью осталась вне войны. Поэтому, несмотря на имеющееся обязательство заключить в начале войны соглашение с союзниками и вопреки их настойчивости, которую они проявляли с начала до конца войны, благодаря этой блистательной политике страна не была втянута в войну. Несмотря на то, что Турция категорически не хотела принимать участие в военных действиях, страна не оставила без ответа призывы союзников о помощи. Турция стала посредником в направлении гуманитарной помощи военным и гражданскому населению, находящемуся на оккупированных Германией территориях. Эта помощь направлялась через Общество Красного Полумесяца – Кызылай. Кроме того, тысячи беженцев, как гражданских, так и солдат, нашли убежище в Турции, и большое количество военнопленных было обменено также на турецкой территории и в территориальных водах страны. Союзники с похвалой говорили об усилиях Турции в этом вопросе.

Ключевые слова

Вторая мировая война, Германия, Англия, обмен пленными, Красный Полумесяц, корабль «Куртулуш»

* Поступило в редакцию: 16 января 2014 г. - Принято в номер: 27 января 2015 г.

** Доц., д-р, Университет Карабюк, факультет филологии, отделение истории – Карабюк / Турция

nurgunkoc@karabuk.edu.tr

